

DOI 10.33099/2618-1614-2022-18-1-16-20

УДК 341.24

А. М. Гудзь,

старший науковий співробітник
навчально-наукового центру підготовки офіцерів
для багатонаціональних штабів,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

Ефективність застосування в кризових ситуаціях Віденського документа 2011 року про заходи зміцнення довіри та безпеки (на прикладі України)

У статті розглянуті питання ефективності положень Віденського документа 2011 року про заходи зміцнення довіри та безпеки в динаміці їх застосування на прикладі України. Установлено слабкі та сильні сторони заходів довіри та безпеки в кризових ситуаціях. Аргументовано, що нині Віденський документ утратив фундаментальну основу європейської стабільності з робочим набором механізмів транспарентності військової діяльності.

Ключові слова: заходи зміцнення довіри та безпеки, зменшення ризику, раннє попередження, транспарентність військової діяльності.

© А. М. Гудзь, 2022

Постановка проблеми. Наприкінці 2021 р. – на початку 2022 р. НАТО і вся Європа були стурбовані непередбачуваними маневрами військ Російської Федерації поблизу Державного кордону України, їх накопиченням у Республіці Білорусь та ймовірністю широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.

У зв'язку з тим, що в засобах масової інформації різні джерела подавали суперечливі дані про чисельність військ Російської Федерації, котрі демонстрували військову активність поблизу кордону з Україною, постає питання про ефективність чинних механізмів та інструментів міжнародного контролю над озброєннями та військовою діяльністю, якими передбачені процедури офіційного отримання та перевірки таких даних усіма державами – учасницями Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Сутність проблеми полягає в необхідності критичного аналізу та наукового узагальнення результатів застосування положень Віденського документа 2011 р. про заходи зміцнення довіри та безпеки (ВД-11) у кризових ситуаціях як основного інструмента прийнятої на Стамбульському саміті Хартії європейської безпеки, який має набір чинних процедур моніторингу військової діяльності держав ОБСЄ та механізми зменшення загрози.

Мета статті – оцінити ефективність застосування в кризових ситуаціях положень Віденського документа 2011 року про заходи зміцнення довіри та безпеки, сформулювати слабкі та сильні сторони цих заходів і теоретично обґрунтувати рекомендації щодо їх подальшого застосування.

Виклад основного матеріалу

Згідно з уявленнями дослідників Андреаса Хазенклевера, Петера Майєра та Волкера Ріттбергера ефективність залежить від ступеня, до якого режим розв'язує проблему, що спричинила створення цього режиму, і від того, наскільки учасники поважають його норми та правила [1, с. 2].

Для оцінювання ефективності узгоджених державами-учасницями міжнародних норм і правил ми застосуємо елементи традиційного методу SWOT-аналізу. Увагу сконцентруємо на оцінці слабких і сильних сторін заходів зміцнення довіри та безпеки (ЗЗДБ), під якими можна розуміти комплекс військових і політичних механізмів та інструментів, запроваджених у рамках ОБСЄ для підтримання сталого процесу транспарентності (прозорості, відкритості) військової діяльності з метою її передбачуваності.

ЗЗДБ мають тривалу історію свого розвитку. Після закінчення холодної війни основним трендом у Європі було запровадження теорії безпеки шляхом співробітництва (кооперативної безпеки). Це проявлялось у багатьох галузях, зокрема в галузі контролю над озброєннями та її складовій – ЗЗДБ, які містяться в основних міжнародних документах: Договорі про звичайні Збройні сили

в Європі (ДЗЗСЄ), ДЗЗСЄ-1А, Договорі з відкритого неба (ДВН) та ВД-11.

З концептуального погляду зазначені договори мають взаємопов'язані та взаємопідсилюючі норми і правила, які стосуються конкретних проблемних сфер. Так, ДЗЗСЄ встановив режим прозорих національних обмежень для «важливого» озброєння та особового складу, ДЗЗСЄ-1А вводить обмеження щодо граничної чисельності звичайних збройних сил і запроваджував додаткові стабілізаційні заходи, ДВН упровадив систему беззбройних спостережних польотів для моніторингу території та діяльності держав-учасниць та їхніх збройних сил.

Нині режими ДЗЗСЄ, ДЗЗСЄ-1А і ДВН заблоковані Російською Федерацією. Лише ВД-11 досі вважався дієвою фундаментальною основою європейської стабільності з робочим набором механізмів транспарентності військової діяльності [2, с. 5].

ЗЗДБ були започатковані в 1990 р. усіма державами ОБСЄ на основі Стокгольмського документа 1986 р. про заходи зміцнення довіри та безпеки й розвивались у Віденському документі 1992 р., Віденському документі 1994 р., Віденському документі 1999 р., Віденському документі 2011 р.

Цілі чинного Віденського документа полягають у зміцненні довіри та безпеки шляхом військово-політичних зобов'язань держав-учасниць щодо утримання від погроз силою або її застосування. Для цього ВД-11 має набір заходів, які мають характер політично обов'язкового міжнародного режиму: обмін інформацією про збройні сили та їхню істотну діяльність; планування в галузі оборони; консультації в разі незвичайної чи незапланованої військової діяльності.

Для моніторингу військової діяльності, яка планується в наступному році, запроваджений щорічний календар та введені обмеження на кількість широкомасштабних навчань.

Для покращання взаємної транспарентності держав-учасниць запроваджені семінари з доктрин, візити на авіабази та відвідання сухопутних військових об'єктів, спостереження за військовою діяльністю оперативного і тактичного рівнів, демонстрації нових видів озброєння та військової техніки, обмін військовими контактами.

Безпосередньо на місцях існує інспекційний режим, який охоплює відвідування з оцінювання інформації та інспекції зазначеного району. Під час інспекцій увага зосереджується на полігонах, навчальних центрах і місцях проведення навчальної чи іншої діяльності, а також на спілкуванні з особовим складом військових частин. За запитом інспекторів командири військових частин у районі інспекції проводять брифінг, під час якого деталізується військова діяльність.

Після завершення інспекційних заходів не довше ніж через 14 діб серед держав-учасниць захищеною мережею зв'язку ОБСЄ поширюється формалізований звіт, у якому описуються покрокові процедури їх проведення.

Єдиною перепоною для відмови у проведенні інспекційних заходів є «форс-мажор» (*Force majeure*), під яким розуміють обставини непереборної сили, коли приймаюча держава не може забезпечити фізичної безпеки іноземних інспекторів.

Елементи прозорості військової діяльності відображені також у розділах IV «Контакти», V «Попереднє повідомлення про певні види військової діяльності» та VI «Спостереження за певними видами військової діяльності» ВД-11. Для забезпечення можливості впевнитись у відкритості та прозорості діяльності військ і в тому, що ця діяльність не має загрозливого характеру, держава, яка запросила для спостереження за військовою діяльністю на своїй території, зобов'язується:

- згідно з пунктом 57.1 з початком програми спостереження повідомити про цілі, вихідну обстановку, етапи проведення і можливі зміни в діяльності військ порівняно з наданим повідомленням та забезпечити спостерігачів відповідним розкладом на кожний день спостереження;

- згідно з пунктом 57.6 надавати можливість безпосередньо спостерігати за військами, які беруть участь у військовій діяльності держави/держав, таким чином, щоб спостерігачі одержали уявлення про перебіг усієї діяльності. Для цього спостерігачам надаватиметься можливість спостереження за бойовими частинами й частинами забезпечення всіх залучених формувань дивізійного чи еквівалентного рівня та, в разі можливості, відвідувати частини нижче дивізійного чи еквівалентного рівня і мати можливість спілкування з командирами та військами. Командири й інший старший персонал формувань і частин, які відвідуються, інформуватимуть спостерігачів про завдання та угруповання своїх відповідних частин.

Спірні питання, які виникають між сторонами, повинні виноситися для обговорення під час проведення чергових засідань Форуму ОБСЄ з безпекового співробітництва та щорічної наради з оцінювання виконання військово-політичних зобов'язань держав – учасниць ОБСЄ.

Однак зазначені заходи, за різними оцінками експертів, у кризових ситуаціях не ефективні, відіграють незначну чи обмежену роль або взагалі не застосовуються.

Водночас у разі зародження військових криз, конфліктних ситуацій («*foul-weather situations*») та збройних конфліктів розділом III ВД-11 передбачені процедури зменшення загрози. Зокрема, в разі проведення будь-якою державою-учасницею незвичайної або незапланованої військової діяльності, що викликає стурбованість іншої держави – учасниці ОБСЄ, існує механізм консультацій і співробітництва, який має логічну схему: *запит держави, яка стурбована такою діяльністю, – відповідь на запит протягом 48 годин – спільна нарада Постійної Ради (ПР) та Форуму ОБСЄ з безпекового співробітництва (ФБС) для вироблення рекомендацій щодо стабілізації ситуації – звіт про спільну нараду – нарада всіх держав ОБСЄ – інспекція району, діяльність у якому*

викликає стурбованість, – вироблення рекомендацій щодо заходів стабілізації ситуації та її припинення.

Проте цей механізм практично не застосовувався в повному обсязі в разі явної загрози застосування сили. Звідси випливає, що Віденський документ націлений на «раннє попередження» (*early warning*) конфліктів та криз і припиняє свою дієвість з початком застосування зброї. Від цього моменту ситуація потребує інших механізмів стабілізації ситуації та нових форм і способів запровадження заходів довіри та безпеки через довіру.

Це підтверджується прикладами внутрішніх (сірих) зон та збройних конфліктів, зародження й розвиток яких були спровоковані ззовні, а саме: Придністров'я, Нагірного Карабаху, Північного Кіпру, Чечні, Косова, Південної Осетії, Абхазії.

Деякі західні фахівці із цього питання дотримуються погляду, згідно з яким проблеми військових криз та конфліктів слід розв'язувати на політичному рівні, а не за допомогою контролю над озброєннями та ЗЗДБ. Це означає, що методи довіри та безпеки повинні бути інтегровані в ширший пакет, який охоплює політичне вирішення самого конфлікту. Наочним прикладом зазначеного вважається сповільнення кризи на Балканах, де ЗЗДБ були інтегровані в ширше мирне регулювання – Дейтонські рамки (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina). Це є підтвердженням тому, що Віденський документ за своєю сутністю є інструментом регулювання міждержавних відносин, а не збройних конфліктів.

Проте попри зародження й розвиток внутрішніх збройних конфліктів держави ОБСЄ фактично не застосовували політичний механізм розділу III Віденського документа щодо зменшення загрози. Його широке застосування розпочалось у період з 21 лютого по 1 серпня 2014 р. шляхом політичних консультацій на високому рівні після подій в Україні. У цей період окрім чергових засідань були проведені п'ять спільних засідань ФБС та ПР. Три з них стосувалися активації розділу III ВД-11 про механізм зниження ризику. Зокрема, на позачерговому спільному засіданні ФБС – ПР, яке відбулося 4 березня 2014 р. відповідно до параграфа 18 розділу III ВД-11, Україна вперше в ОБСЄ запросила багатонаціональну військову верифікаційну місію, щоб розвіяти занепокоєння щодо незвичайної військової діяльності Російської Федерації на Кримському півострові, який є територією України.

Візит багатонаціональної групи за участі представників 18 держав-учасниць відбувся з 5 по 10 березня 2014 р. у східній частині України. Група чотири рази намагалася потрапити до Криму, але не змогла вийти за межі пунктів пропуску, встановлених на адміністративному кордоні Автономної Республіки Крим. Під час чотирьох спроб міжнародних спостерігачів не допустили на територію Криму озброєні особи Російської Федерації, які навіть застосували попереджувальний вогонь зі стрілецької зброї.

Отже, групі не вдалося застосувати розділ III ВД-11, щоб розвіяти занепокоєння щодо незвичайної військової діяльності російських військ у Криму.

На прохання України тривалість перебування багатонаціональної групи в південно-східній частині країни (Донецькій та Херсонській областях) подовжували двічі. У цей період група збільшилася до 56 представників із тридцяти держав – учасниць ОБСЄ.

У березні 2014 р. був також **здіяний механізм консультацій та співпраці щодо незвичайних військових дій** (параграф 16 розділу III, ВД-11). Причиною його активізації стали переміщення та навчання повітрянодесантних військ російських збройних сил поблизу Державного кордону України. Українська сторона була стурбована цими переміщеннями військ.

Російська делегація в ОБСЄ зазначила, що навчання військ, проведені між 11 і 14 березня 2014 р., були в таких масштабах, які не підлягають попередньому сповіщенню згідно з Віденським документом 2011 р., та **офіційно заперечила широкомасштабне зосередження російських військ уздовж Державного кордону України (Заява делегації Російської Федерації, 2014а).**

Проте Україна¹ та США² заявили, що відповіді Росії на запити, подані відповідно до параграфу 16.2 розділу III Віденського документа, були непереконливими. У зв'язку із цим Сполучені Штати запропонували, посилячись на параграф 16.2 розділу III, **скликати зустріч між США і Російською Федерацією з метою подальшого обговорення цих проблем.**

Оскільки російська сторона проігнорувала заплановану зустріч, була активована третя стадія механізму зменшення ризику, яким, відповідно до параграфу 16.3 розділу III ВД-11, передбачено зустріч усіх держав ОБСЄ. Росія пояснила свою відмову щодо участі в першій спільній сесії ФБС – ПР **безпідставністю скликання такої сесії та, відповідно, застосування положень глави III Віденського документа**³. Москва аргументувала свою позицію тим, що не **проводить незвичайної або позапланової військової діяльності на своїй території в районі кордону з Україною, яка мала б істотний військовий характер.**

Після спільної сесії ФБС – ПР 7 квітня 2014 р., яку РФ також проігнорувала⁴, впродовж цього самого місяця на запити Канади, Естонії, США та України відбулися

¹ EU Statement on the Situation in Ukraine (2014). 749th Plenary Meeting of the Forum for Security Cooperation. FSC.DEL/54/14 (19 March 2014).

² Statement by the Delegation of the United States of America (2014a). 751st Plenary Meeting of the Forum for Security Cooperation. FSC.JOUR/757 Annex 3 (2 April 2014a).

³ Comment by the Russian Ministry of Foreign Affairs regarding the non-participation of Russia in the joint session of the OSCE Permanent Council and Forum for Security Cooperation (2014). Russian MFA press statement №. 804-09-04-2014 (9 April 2014).

⁴ Statement by the Delegation of the United States of America (2014b). 54th Joint Meeting of the FSC and the PC. FSC-PC.JOUR/41 Annex (7 April 2014b).

ще дві такі зустрічі (17 і 30 квітня). 17 квітня Російська делегація була частково присутня, а 30 квітня відсутня⁵.

Улітку 2014 р. в ОБСЄ тривали неформальні дискусії щодо можливого продовження військової присутності ОБСЄ в Україні в рамках інспекцій відповідно до ВД-11. У цей період деякі європейські експерти висловлювали думку, що цей документ, як інструмент раннього попередження, не може використовуватися на даному етапі конфлікту.

У цьому контексті важливо згадати про **затримання (фактично взяття в полон) 25 квітня 2014 р. у Слов'янську, на сході України, неозброєної іноземної інспекційної групи за Віденським документом під керівництвом Німеччини та її українського супроводу нерегулярними силами, лояльними до так званого «народного мера Слов'янська»⁶.**

Члени групи, до складу якої входили громадяни Німеччини, Данії, Польщі, Чехії, були звільнені лише 3 травня 2014 р. після спільних зусиль української влади, ОБСЄ та російського посередника В. Лукіна, а також прямих переговорів канцлера ФРН та президента США з президентом РФ В. Путіним (представник Швеції був звільнений раніше за станом здоров'я).

Варто зазначити, що представникам держав, котрі входять до складу іноземної інспекційної групи, надаються привілеї та імунітети, якими користуються дипломатичні агенти згідно з Віденською конвенцією про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р., що було проігноровано Російською Федерацією, адже Росія, як і всі держави ОБСЄ, отримала офіційне повідомлення від Німеччини про цю інспекцію. В офіційному повідомленні вказуються паспортні дані всіх членів інспекційної групи, мета й терміни її перебування на території України.

На підставі оцінки імплементації ВД-11 в Україні в першій половині 2014 р. в ОБСЄ виникли дві широкі групи запитань, які викликали суперечки між Україною, США та країнами – членами ЄС/НАТО, з одного боку, та Російською Федерацією, з другого.

До першої групи належать запитання, чи підлягає конкретне військове навчання попередньому повідомленню відповідно до пункту 40 Віденського документа (на прикладі навчання російських підрозділів 98-ї парашутної дивізії в березні 2014 р., навчання військово-повітряних сил Росії «Авіадартс-2014» у травні 2014 р.)?

Друга група запитань стосується точних обставин, які виправдовують запуск механізму зниження ризику, передбаченого розділом III Віденського документа. Так, у заяві США наголошується, що роз'яснення мети і тривалості незвичайної військової діяльності важливе для задоволення партнерів ОБСЄ, особливо коли діяльність

⁵ On Russian Military Activities Near Ukraine's Border (2014). 56th Joint Meeting of the Forum for Security Cooperation and the Permanent Council. US Mission to the OSCE. FSC-PC.DEL/22/14 (2 May 2014).

⁶ Swiss OSCE Chair calls for release of abducted military inspectors (2014). Режим доступу : <http://www.osce.org/cio/118047>.

відбувається так близько від кордону іншої держави-учасниці незалежно від кількості військ, залучених до такої діяльності⁷.

Зі свого боку Росія стверджувала, що військова діяльність, про яку йшлося вище, не може вважатися «істотною», оскільки вона була нижчою за порогові значення для повідомлення, передбачені Віденським документом⁸.

Відповідно до позиції України, кожна держава-учасниця має право оцінювати з власної точки зору, що є істотною діяльністю, і звертатися за роз'ясненнями, незважаючи на існуючі пороги для повідомлення, зазначені у ВД-11⁹.

Таким чином, оцінивши дієвість положень ВД-11 на прикладі України та інших держав-учасниць, можна сформулювати їхні слабкі та сильні сторони.

До сильних сторін можна віднести те, що цей документ: є важливим джерелом воєнної інформації для всіх держав-учасниць; має корисні політичні інструменти зменшення ризику та раннього попередження; має механізми військових контактів та співпраці; є чинним документом з потенціалом постійної адаптації; є політично обов'язковим документом, який узгоджується між усіма державами – учасницями ОБСЄ (якщо рішення ухвалене консенсусом, то воно має високий рівень легітимності).

Слабкими сторонами є те, що ВД-11: не має механізмів стримування від застосування сили в міждержавних відносинах; має великі пороги рівнів військової діяльності, що дає змогу Російській Федерації маніпулювати поняттям «істотна військова діяльність»; розділ III Віденського документа, спрямований на зниження ризику, може відігравати лише обмежену роль під час кризи (Росія створенням «сірої зони» в Україні та окупацією Автономної Республіки Крим заблокувала реалізацію положення ВД-11 щодо інспекційних та оціночних візитів, а також щорічного обміну воєнною інформацією (АЕМІ) у цих регіонах).

Слабкість ВД-11 також проявляється в застосуванні механізму «*Force majeure*». Наприклад, держави, які не мають політичної волі до транспарентності своєї військової діяльності, зловживають застосуванням цього механізму, прикриваючись неможливістю забезпечити фізичну безпеку іноземних інспекторів чи оголошуючи зону збройного протистояння чутливою зоною військової безпеки. До цих держав, як свідчать її військово-політичні дії, можна віднести Російську Федерацію.

⁷ On Russian Military Activities Near Ukraine's Border (2014). 56th Joint Meeting of the Forum for Security Cooperation and the Permanent Council. US Mission to the OSCE. FSC-PC.DEL/22/14 (2 May 2014).

⁸ Comment by the Russian Ministry of Foreign Affairs regarding the non-participation of Russia in the joint session of the OSCE Permanent Council and Forum for Security Cooperation» (2014). Russian MFA press statement №. 804-09-04-2014 (9 April 2014).

⁹ Statement by the Delegation of Ukraine (2014a). 55th Joint Meeting of the Forum for Security Cooperation and the Permanent Council. FSC-PC.DEL/15/14 (17 April 2014a).

Очевидно, що силова політика Російської Федерації перекреслила чинні ЗЗДБ, які мали позитиви в певний історичний період. Нові механізми прозорості військової діяльності збройних сил держав-учасниць, ініційовані Верифікаційним координаційним комітетом НАТО на підставі стратегії НАТО щодо модернізації ВД-11, були заблоковані Російською Федерацією.

Зазначені механізми лягли в основу нового документа «Віденський документ плюс» (VD-PLUS), що передбачав:

- **розширення параметрів надання інформації**, зокрема стосовно нових типів озброєння та військової техніки (ОВТ) і модернізованих зразків базових моделей ОВТ, які надходять на озброєння збройних сил держав – учасниць ОБСЄ;

- **механізм спеціальних багатонаціональних інспекцій без права відмови** з метою зняття стурбованості та вироблення стабілізаційних заходів у разі незвичайної військової діяльності однієї держави чи групи держав, особливо в прикордонних районах;

- **розгортання в державах-учасницях постійно діючих контактних пунктів у штабах стратегічного рівня** для реагування протягом 24 годин на запит держави-учасниці (держав-учасниць) у разі небезпечних інцидентів природного або військового характеру;

- **надання у стислі терміни детальної інформації про військові частини**, які залучаються до незвичайної військової діяльності (точне місцезнаходження, основні параметри діяльності, тривалість перебування в районі діяльності тощо);

- **негайне реагування на запит держави/держав** щодо роз'яснень про незвичайну військову діяльність своїх збройних сил та надання необхідних пояснень щодо зазначеної діяльності у Відні, Австрійська Республіка, не пізніше ніж через 48 годин після запиту;

- **без права відмови приймати спеціальні інспекції** для перевірки інформації, яка буде надана державою у своїх поясненнях у Відні. При цьому термін реакції на прийняття спеціальної інспекції – до 24 годин.

Крім цього, в новій редакції ВД-11 запропоновано **вдвічі та втричі понизити порогові рівні:**

- для **попереднього повідомлення** (за 42 доби до їх початку) про певні види військової діяльності під час проведення військових навчань, до яких залучено щонайменш 5000 осіб (замість 9000), 100 бойових танків (замість 250), 200 бойових броньованих машин (замість 500), 80 одиниць артилерійських систем (замість 250) калібром 100 мм та більше;

- для **спостереження** за військовою діяльністю в разі залучення до неї щонайменш 9000 осіб (замість 13000), 250 бойових танків (замість 300).

Однак практика дає підстави стверджувати, що дискусії про те, як досягти організаційної ефективності в застосуванні чинних та впровадженні нових міжнародних регуляторних режимів, залежать від позитивних змін у зовнішньополітичній орієнтації однієї з впливових держав-учасниць – Російської Федерації.

Нині США та Росія мають різні погляди на розвиток механізмів ОБСЄ: Вашингтон виступає за їх удосконалення, а Москва – за повну заміну існуючих механізмів новим юридично зобов'язуючим договором, яким Російська Федерація має на меті фактично закріпити сферу свого впливу на пострадянському просторі.

Висновки та рекомендації

Підсумовуючи, можна відмітити, що Віденський документ 2011 року про заходи зміцнення довіри та безпеки був ефективним у певний історичний проміжок часу: початок 90-х рр. минулого століття – початок 2014 р.

Від початку 2014 р. до 24 лютого 2022 р. спостерігалося стагнація режиму ЗЗДБ, оскільки він, попри його сильні сторони, не сприяв запобіганню розвитку кризової ситуації на етапі її зародження та пом'якшенню ескалації, а також не діяв в умовах кризи чи конфлікту через відсутність стабілізуючих механізмів.

24 лютого 2022 р. можна вважати днем руйнації не лише механізмів та інструментів зміцнення довіри і безпеки, а й днем загибелі всього режиму безпеки та співробітництва в Європі.

Нині постало питання про побудову нової архітектури світової та регіональної безпеки, нової ефективнішої системи міжнародних інституцій, здатних слугувати інтересам усіх країн.

Очевидно, що існує необхідність єдиного експертного середовища в безпековій сфері. У рамках ОБСЄ настав час структурованого діалогу щодо створення наддержавного органу ОБСЄ, який би на підставі певних процедур приймав або виносив рішення щодо запобігання конфліктам та їх розв'язанню.

У зв'язку із цим потребує перегляду і міжнародне право, з огляду на те, що в умовах гібридного характеру сучасних конфліктів іноді проблематично визначити, хто є «агресором», що створює проблеми з визначенням – внутрішній це конфлікт чи зовнішній, міждержавний чи внутрішньодержавний.

Утім, як свідчить розвиток воєнно-політичної ситуації не лише в Європі, а й у всьому світі, у найближчій перспективі малоімовірні модернізація ЗЗДБ та інституційні зміни в ОБСЄ, оскільки вторгнення Російської Федерації в Україну з непередбачуваним розвитком подій засвідчили утворення нового поняття – кооперативна конкуренція, яка поклала край позитивній тенденції кооперативної безпеки.

Перелік літератури

1. *Hasenclever A. Theories of International Regimes / Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – ix, 248 p. – (Cambridge Studies in International Relations).*

2. *Гудзь А. М. Військово-політичні зобов'язання Російської Федерації в галузі контролю над озброєннями та військовою діяльністю: стан виконання : [Електронний ресурс] / А. М. Гудзь, С. М. Попко // Наука і оборона. – 2020. – № 4. – С. 3–11. – Режим доступу : <http://doi.org/10.33099/2618-1614-2020-13-4-3-11>.*